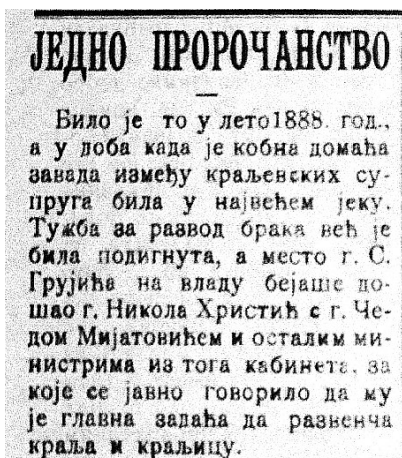

2

KAKO JE POČELO

Ako je verovati najstarijem novinskom tekstu o kremanskom proročanstvu, koji je objavljen 1902. godine, stvaranje mita započelo je 1888. godine kada je kralj *Milan Obrenović* hteo da se razvede od kraljice *Natalije*. Kraljevi kao kraljevi - imali su svaku stvar koju su želeli, osim jedne: prava na privatni život. Interesi zemlje kojom su vladali oduvek su bili iznad njihovih ličnih interesa, pa su savetnici uveravali kralja Milana da nikako ne bi smeo da se razvede, jer to ne bi bilo dobro za Srbiju. Kralj se dovijao kako je umeo, a najbolje što je uspeo da smisli bila je priča da su njegov razvod proroci najavili još pre dvadeset godina. To je, zasigurno, sudbina, a od sudbine još niko nije pobegao. Dakle, ili razvod ili propast...

Ma koliko nama ova priča zvučala naivno, izgleda da je ona odigrala važnu ulogu, jer je kralj Milan ipak sproveo svoju želju do kraja. Kasnije je *Čedomilj Mijatović*, poslanik Kraljevine Srbije na dvoru u Londonu, svedočio da se kralj istim trikom (i sa istim uspehom) poslužio kad je hteo da se odrekne prestola. Teško je danas reći koliko istine ima u ovim pričama, ali ne treba sumnjati da im je narod verovao, pa sa velikom verovatnoćom možemo da pretpostavimo da se u njima nalazi koren kremanskog mita, bar u onom obliku u kome ga danas poznajemo.

Evo tog prvog novinskog teksta o kremanskom proročanstvu, mada treba odmah reći da se u njemu još uvek ne pominju ni Kremna ni Tarabići; njih će tek kasniji razvoj događaja dovesti u vezu sa pričom koja sledi. Ovaj članak pojavio se 30. aprila 1902. godine u dnevnom listu *Male Novine* (čiji je direktor i vlasnik bio popularni publicista *Pera Todorović*), a govori o jednom ministarskom sastanku. Tekst čiji deo navodimo izazvao je ogromno interesovanje kod čitalaca.

JEDNO PROROČANSTVO

Bilo je to u leto 1888. god, a u doba kada je kobna domaća zavada između kraljevskih supruge bila u najvećem jeku. Tužba za razvod braka već je bila podignuta, a mesto g. S. Grujića na vladu bejaše došao g. Nikola Hristić s g. Čedom Mijatovićem i ostalim ministrima iz toga kabineta, za koje se javno govorilo da mu je glavna zadaća da razvenča kralja i kraljicu.

Jedne večeri u velikoj dvorani u ministarstvu spoljnih poslova bejahu iskupljena sva gospoda g. ministri, samo se još očekivalo na g. Č. Mijatovića, pa da se otpočne ministarska sednica. Čekali su vrlo dugo, ali g. Mijatović ne dođe. A međutim bez njega se nije mogla držati sednica, jer je baš on imao da donese od Nj. Vel. Kralja Milana važna saopštenja, zbog kojih je upravo i trebalo držati ovu ministarsku sednicu. Bilo je već prošlo 9 časova uveče, kada se g. Mijatović jedva jednom vrati. No kako je bilo već dosta pozno, to se dogovore da sednicu ostave za sutra ujutru, a sada da im g. Mijatović podnese izveštaj o svome dugom razgovoru s Nj. Vel. Kraljem.

G. Mijatović uze izlagati i kazivati redom šta je sve od kralja čuo, pa na jedared zastade i okrete se g. ministru predsedniku.

- Ama, molim vas, šta to znači, što mi je Njegovo Veličanstvo Kralj kad sam ga odvrćao od parničenja i razvoda braka u 2-3 maha uzviknuo: "To se mora svršiti!... Tako je suđeno!... Tako je još pre 20 godina proročeno!... To je sudbina!..." Jes, tako mi je u 2-3 maha uzviknuo kralj Milan, a kad ga najzad upitah šta to treba da znači da je to proročeno još pre 20 godina, i ko je to prorokao - kralj mi onda reče: Pitajte vašega gospodina ministra predsednika, on će vam to objasniti. Zbilja, znate li vi što o tome, gosp. predsedniče? [1c]

Kralj Milan sa Natalijom i Aleksandrom

Ali „gospodin ministar predsednik” Nikola Hristić neće tako lako otvoriti svoje srce čitaocima. Sve što će on, po tvrdnjama Čede Mijatovića i Pere Todorovića učiniti, biće da se pozove na fasciklu Arhive ministarstva unutrašnjih poslova iz 1868. godine, u kojoj se navodno nalaze dokumenta o dvadeset godina starom proročanstvu. Ova fascikla, kao lajtmotiv, kasnije će se bez prestanka provlačiti kroz sve priče o kremanskom proročanstvu, pa će svi autori tvrditi da u njeno postojanje nikako ne treba sumnjati. Uprkos tome, nikada se neće pojaviti nijedan opipljivi dokaz koji bi govorio u prilog tome da ona zaista postoji:

No mesto da im priča stvar sam, on naredi da mu iz Arhive min. unutrašnjih poslova donesu fascikulu od 1868. godine.

Tu u toj fascikuli našli su čitav niz dokumenata u kojima je zabeleženo mnogo važnih i interesnih stvari o jednom čudnom proročanstvu, koje je proreklo strašnu topčidersku katastrofu i mnoge druge sudbonosne događaje koji su se docnije razvijali u Srbiji.

To čudno proročanstvo prostire se na čitav jedan vek i obuhvata ne samo prošlost i sadašnjost, već ide daleko i u budućnost.

Sve to pak dalo je povoda jednom našem državniku i književniku, te je o tome napisao krasan istorijski roman, koji ćemo kroz koji dan početi da donosimo u našem podlistku!... [1c]

Znajući da je intriga savršeno uspela i da upravo takvo interesovanje prodaje list, Pera Todorović će još dugo razvlačiti priču, iz broja u broj. Čitaoci će se svaki put iznova ponadati da će već sutradan videti to famozno „proročanstvo iz fascikule”... i to će, dan za danom, trajati još tačno 300 nastavaka.

Tirada u 300 činova

Ali, da krenemo redom. Devet dana posle ovog uvoda, u istim novinama započeto je objavljivanje feljtona u četiri nastavka iz pera Čedomilja Mijatovića. Čitaocima je najpre obećano da će dobiti poverljive informacije o starom proročanstvu i to direktno iz fascikle uzete iz arhive Ministarstva unutrašnjih poslova. Oni su, ipak, imali razloga da budu razočarani ovim napisima, jer obećanje nije ispunjeno.

Jedna od retkih zanimljivih informacija bila je zapravo demanti navodne izjave kralja Milana da se u proročanstvu govori o njegovom razvodu, jer se sada, odjednom, tvrdi da je u njemu zapravo bilo reči o abdikaciji. Osim samog predmeta proročanstva, svi detalji priče ostali su isti: Čedomilj Mijatović tvrdi da su kralja Milana savetnici uveravali da zbog viših interesa ne sme da napusti presto, ali se kralj na isti način zaklonio iza navodnog proročanstva.

U daljoj genezi mita, dilema „ili - ili” (napuštanje žene - napuštanje prestola) rešiće se već 1916. godine, jer će *Ilija Đukanović* u listu *Velika Srbija*, štampanom u Solunu za izbegličku srpsku vojsku, tvrditi da su Tarabići prorekli i jedan i drugi događaj - da će, doslovno, „vladar ženu oterati, pa zatim svoju zemlju ostaviti” [9c]. Ovu tvrdnju kasnije će od reči do reči ponavljati najpre *dr Radovan Kazimirović* pa onda i svi ostali autori, jer nijedan od njih neće svoje napore usmeriti ka tome da utvrdi istinu i da je odvoji od mita, nego će se po svaku cenu truditi da od svega što im dođe do ruku naprave što gušću čorbu.

Evo izvoda iz prvog nastavka feljtona, u kome Čedomilj Mijatović pokušava da izmeni prvobitnu tvrdnju, samo devet dana staru:

Nikola Hristić

Nije to bilo onom prilikom kad nam je kralj Milan saopštio svoju odluku da traži razvod braka s kraljicom Natalijom, kako vi velite u 117. br. „M. Novina”, nego 19-og Februara 1889, kad nas je pozvao da nam saopšti da se rešio da kroz tri dana abdicira...

Naravno da smo bili preneraženi kad nam je pomenutog dana uveče kralj pozvavši ceo kabinet k sebi u dvor, kazao da je se rešio da 22-ga abdicira. Svi smo se trudili da mu fatalnost te odluke živo predstavimo, i da ga od nje odvratimo. Proveli smo u takvim naporima skoro dva sata. Pred kraj te nesrećne naše audijencije kralj Milan, razdražen i s dosta gorčine, reče: „Ja se, Gospodo, vama drugima ne čudim, vi svi verujete da vam je dužnost da me od moga nameravanog koraka odvrćate, i da su vaši argumenti takvi da me mogu ubediti. Ali se čudim ovome Čedi Mijatoviću, koji zna vrlo dobro da to mora tako da bude, i da to nikakva rezonovanja i argumentovanja čovečanska ne mogu da spreče!”

Kad smo iz dvora izlazili, predsednik kabineta, gospodin Nikola Hristić pozove nas da idemo svi onako skupa k njemu u njegovu kancelariju u Ministarstvu Unutrašnjih Dela. Tamo me je odmah pitao: šta znači ono što kralj reče da ja vrlo dobro znam da to mora tako da bude?! Ja sam onda njemu i svojim drugovima u kabinetu ispričao ovo što ću sad vama i vašim čitaocima da ispričam: [2c]

Izgleda kao da je sa ovakvim krajem priča ostala da „visi u vazduhu”, ali je upravo tim rečima završen njen prvi nastavak. To je uobičajeni trik kojim se novinari i scenaristi i danas služe kada žele da veštački održe pažnju publike i da stvore „sapunsku seriju”. Šta je, dakle, mogla da krije zagonetna rečenica u kojoj kralj kaže da „Čeda Mijatović zna vrlo dobro da mora tako da bude”?

Pre nego što nam to saopšti, Čeda Mijatović će nas još neko vreme držati u neizvesnosti. Vratit će se najpre u 1875. godinu da bi nam pripovedao o tome kako je pomogao da glas o kremanskom proroku stigne do kralja Milana Obrenovića:

Kad je god. 1875. čiča Danilov kabinet raspustio narodnu skupštinu, odmah po pročitanoj ukazu o tome iz gomile iznenađenih i uzbuđenih poslanika pristupi k meni jedan užički poslanik.

„Vidiš li ti kako se sve zbiva što je onaj prorokao?!” reče mi.

„Koji je to onaj?” zapitah.

„Zar ti ne znaš za proricanja seljaka Mateje iz Kremne?”

Kad mu rekoh da ne znam, on me pitaše da li knez za njih zna. Jer ako ne zna on treba da o njima sazna! Dogovorismo se da ja još to veće vidim kneza, pa da ga zamolim da primi u privatnu audijenciju moga prijatelja, ako mu već dotle nije što poznato bilo o proricanjima onoga seljaka iz Kremne.

Odmah posle dugotrajne audijencije užičkoga poslanika knez je primio mene. Bio je očevidno uzbuđen onim što je od moga prijatelja čuo. [2c]

Posle opširnog uvoda, autor je konačno otkrio šta je to što je kralj Milan rekao da „Čeda Mijatović zna vrlo dobro da mora tako da bude”? Bilo je to, naravno, proročanstvo koje je kralj iskoristio kao alibi za abdikaciju:

Kad sam u jesen 1888-me proveo sedam ili osam dana pored kralja Milana u Glajhenbergu, odvrćući ga po uputstvima G-dina Nikole Hristića i od same pomisli da presto ostavlja, kralj me je jednoga dana podsetio na proročanstvo kremansko. „Mnogo se što-šta od onoga što smo 1875-te čuli od toga doba ovamo ispunilo, ispuniće se bez sumnje i ova tačka o mom abdiciranju. Šta ću, tako mi je u knjizi sudbine zapisano! (...)

Eto, čiča Nikola i vi svi u njegovom kabinetu moji ste verni i odani prijatelji, ali baš vaše držanje u pitanju moga razvoda braka, koje držanje vi smatrate da je u interesu dinastije, mene gura silom u abdikaciju! Šta je to nego jasno vidljiv prst sudbine? [2c]

Ovo „kraljevsko” objašnjenje veoma je atraktivno, ali je za nas još značajnije to što je u ovom tekstu po prvi put pomenut izvesni *Mateja iz Kremna*. Dugo posle toga lomiće se koplja oko toga da li je taj Mateja zapravo bio Mitar Tarabić ili nije, ali o tome ćemo kasnije više govoriti. Za sada je važno da obratimo pažnju na jednu prostu osobinu, koja manje-više prati sva proročanstva, pa i kremansko: *pominju se anegdotski događaji koji su, dok se o njima govori, već daleka prošlost, a za tvrdnju da su oni ranije prореčeni ne nudi se nikakav dokaz*. Možda bi se nekomе moglo učiniti da dokaz sadrži zagonetna „fascikula” iz 1868. godine, ali ništa od kasnijeg razvoja događaja neće govoriti u prilog tome da ona zaista postoji. Naprotiv, 1928. godine pojaviće se čak i zvanična potvrda državnih organa da ta fascikla nikada nije postojala

Čedomilj Mijatović

sima (zapis broj 6019) citirao starca *Isaiju*, koji je, pišući o pogibiji na Marici, rekao „*Togda va istinu ublažahu živi prežde umreših*” [23]. Osim toga, budući da je to bilo veoma nemirno vreme sa puno obrta, ovo „proročanstvo” moglo bi da se primeni na praktično svaki rat, kakvih je u Srbiji bilo mnogo i pre i posle ovog svedočenja.

Već od trećeg nastavka [2c] u *Malim novinama* počinje razvodnjavanje priče, jer se umesto poverljivih podataka nude bezvredne anegdote. Po svemu sudeći, prava priča se ovde završava uz diskretno obrazloženje da dalji podaci ne smeju da se iznose. Čeda Mijatović će nam naširoko pripovedati anekdotu „iz druge ruke” o tome kako je jedna stara Ciganka ispravno prorekla da će Natalija postati kraljica, kao i to da će u 29. ili 30. godini izgubiti krunu.

U četvrtom delu govori se o nepogrešivom ispunjenju anegdote iz prethodnog nastavka. Događaj je ispričan 14 godina posle ispunjenja navodnog proročanstva, ali se pripovedač njome ipak poslužio kako bi potvrdio da je zaista „*predskazano po nešto što se posle i u istini tako desilo*” [2c]. Nema sumnje da ni ova priča nije ispričana slučajno, jer je trebalo kod čitalaca učvrstiti uverenje da vidoviti ljudi zaista postoje, kako bi spremno prihvatio da kralj nije abdicirao svojom voljom, nego zato što mu je to bila *sudbina*.

[10], međutim, pronalaziće se uvek novi načini da se ona na ovaj ili onaj način proglasi za neosporni dokaz.

U istom tekstu navedeno je i jedno od retkih proročanstava za koje se može pretpostaviti da je izrečeno pre događaja na koji se odnosi. Ono govori o tome kako će u Srbiji nastupiti tako teška i vremena, da će živi ljudi prolazeći pored groblja govoriti: „*Blago vama, koji ste pomrli, što ne živite!*” ali će posle velikih nesreća nastupiti opet vreme, u kome će živi, prolazeći grobove svojih milih, govoriti: „*Ej, da ste sad živi pa da vidite šta je srećan život!*”.

Treba, ipak, znati da je tada to bila uobičajena stilska figura u srpskom govoru. *Ljuba Stojanović* je u *Starim srpskim rodoslovima i letopisima*

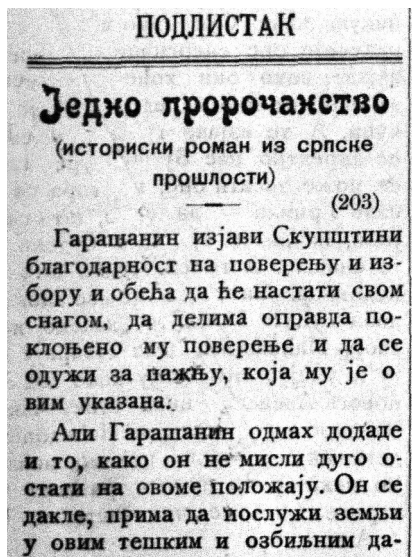
U oči pada i insistiranje Čede Mijatovića na tome da mu poverujemo da cela priča o proročanstvu, zapravo, nije imala za cilj da nam odvrati pažnju od suštinskog pitanja, a to je razvod braka kralja Milana:

Molim da mi se veruje, da ovim pričanjem ja ni najmanje ne idem na to, da smanjim, ma u čemu bilo, moju i mojih drugova odgovornost za naše držanje u pitanju razvoda braka. Moja je namera u prvoj liniji da ispravim što je netačno bilo u onome saopštenju o „Proročanstvu”, a uzgred da dadem jedan autentičan prilog za proučavanje velikoga pitanja: ima li sudbine, i ima li mogućnosti da se unapred kaže šta je nekome suđeno! [2c]

Zašto se Čeda Mijatović ponovo vraća na pitanje razvoda kraljevog braka? Kao da je zaboravio ono što nas je samo tri dana ranije uveravao, da proročanstvo nije naveo u tom, već u kontekstu kraljeve abdikacije.

Otvaranje zlatnog rudnika

Tako je prvi feljton završen. Autorima, Peri Todoroviću i Čedi Mijatoviću, svakako se učinilo da bi ova tema mogla da postane zlatan rudnik, pa su već sedam dana kasnije, 5. juna 1902, u *Malim novinama* započeli novi feljton na istu temu. Bila je to neka vrsta romana u nastavcima, pod naslovom „Jedno proročanstvo” [3]. Ipak, u tom feljtonu, koji je trajao sve do 9. januara sledeće godine, govorilo se samo o događajima iz 1858. godine. Mogli ste, recimo, da čitate o Persidi, ženi kralja Aleksandra Karađorđevića, O Miti Ljotiću - Smederevcu, o Iliji Garašaninu i o mnogobrojnim drugim dvorskim ličnostima. Tu je i opširan opis događaja koji su prethodili Svetoandrejskoj skupštini (kojom je 30. novembra 1858. godine Miloš Obrenović vraćen na vlast), kao i detaljan opis tračeva koji su pratili politički život posle smene vlasti. Ali, čitaoci su ponovo imali razloga da budu neza-

dovoljni, jer u 203 nastavka feljtona koji je, ponavljamo, nosio naziv „*Jedno proročanstvo*“, nije bilo ni pomena o bilo kakvom proročanstvu! Zato je na kraju poslednjeg nastavka (9. januara 1903), objavljeno sledeće obaveštenje:

Jedno proročanstvo (kraj prve knjige)

Roman „Jedno proročanstvo“ sastoji se iz dve knjige. Prva knjiga obuhvata radnju oko progonstva kneza Aleksandra Karađorđevića, i to je ovde danas završeno. Druga knjiga obuhvata povratak dinastije Obrenovića na srpski presto i ti opisi imaju tek sada da nastanu. U ovom drugom odeljku dolazi i to značajno proročanstvo, koje se tada desilo i po kome je celo delo i dobilo ime „Jedno proročanstvo“.

Sad će biti dva-tri dana odmora, pa 12. januara počinje izlaziti druga knjiga, drugi deo romana „Jedno proročanstvo“. Ovo javljamo radi znanja naših štovanih čitalaca. [3c]

Nema sumnje da su *Male novine* ovim načele prilično nezgodnu političku temu, jer se nešto ponovo isprečilo daljem nastavku serije. Druga knjiga (odnosno, treći feljton) nije počela 12. januara, kako je obećano, a umesto nje ubačena je serija pripovedaka pod naslovom „*Devojačke gatke*“. Srećom, to se brzo završilo pa su čitaoci već 19. januara ponovo prionuli na praćenje političkih tračeva pod naslovom „*Jedno proročanstvo*“, u nadi da će konačno osvanuti i to što je odavno najavljeno. Ovoga puta nedvosmisleno je data garancija da konačno „*dolazi i to značajno proročanstvo*“ [3c], ali je vešta novinarska ruka vodila i dalje isti feljton, sa događajima iz iste 1858. i prvih dana 1859. godine (zaključno sa povratkom *kneza Mihaila Obrenovića*, sina starog knjaza u Srbiju). Tek 6. maja, posle još čitava 93 nastavka, završen je i treći feljton.

Da li se u toj seriji napisa konačno pojavilo i obećano proročanstvo? Naravno da nije. Istini za volju, u poslednjem objavljenom nastavku (6. maja) pominje se i proročanstvo. Ali samo *pominje*, jer umesto da se konačno navede kako proročanstvo glasi, ili bar da se naznači o čemu ono govori, dato je obećanje da će se o tome pisati u sledećem, četvrtom feljtonu, za koji je najavljeno da će početi 1. juna. Dakle još jedno, ko zna koje po redu, odlaganje.

Postoji, ipak, jedan detalj koji govori u prilog tome da je ovaj prekid stigao neočekivano, verovatno zbog intervencije sa dvora. Naime, stroga izdavačka konvencija toga vremena, od koje se nikako nije odstupalo, nalažala je da se svaki nastavak serije tekstova završava primedbom „*Nastaviće*

se", osim pretposlednjeg iza koga je trebalo da piše „Svršice se" i poslednjeg iza kojeg stoji „Kraj" ili „Svršetak". Ali, ispod pretposlednjeg nastavka (od 5. maja) ipak nije stajalo „Svršice se" nego „Nastaviće se", što je moglo da znači samo da urednik tada nije nameravao da prekine feljton.

Evo dela poslednjeg poglavlja romana u nastavcima „Jedno proročanstvo", koji je 6. maja 1903. godine objavljen u *Malim novinama*, pod naslovom „Najbolja prijateljica". Ovaj deo je značajan po tome što se u njemu prvi put pominje prezime **Tarabić**. Knez Miloš je knezu Mihailu najpre predstavio baba Joku, proročicu, kao „najbolju prijateljicu kuće", a knez Mihailo je pritom načinio sledeću belešku:

Babo je i ranije verovao u sudbinu i držao da bajanja, mađije i vraćanja imaju neku silu. To je u našem narodu dosta rašireno. Ali, što je stariji, kod Baba je bivalo sve veće ovo sujeverje. Tako on sada veruje da su njegovom povratku u otečestvo mnogo pomogle i razne vradžbine, koje su činjene u Vlačkoj. Jutros je Babo išao naročito u Topčider, s jednim sveštenikom, i tu su oslobodili iz zida jednu osveštenu naforu, koju je Babo sakrio i zazidao u jednom čekmedžetu, još 1839. godine, kad je odlazio iz Srbije sa zavetom da je oslobodi ove tamnice kad se opet u Srbiju vrati. I on veruje da je ova nafora mnogo pomogla njegovom povratku. Ja ne mogu da verujem u te stvari. Ali mora se priznati, da biva i takvih slučajeva, koji se ne mogu protolkovati običnim redovnim putem. Ima još mnogo tajni i nepoznatih stvari u svetu. Evo, i ovaj slučaj, za koji je jutros pričala ova stara, rudnička baba Joka. Kad prođu ovi silni dolasci i navala sveta, te imadem više vremena, baš ću pozvati toga čoveka Miloša Tarabića, da ga vidim, da čujem kazivanje iz njegovih usta i da se ja s njim razgovorim. Zato sam i zapisao ovaj slučaj i baba-Jokino kazivanje da ga ne zaboravim. [4c]

Koje godine je knez Mihailo načinio ovu zabeležku o razgovoru sa svojim ocem? Svakako ne pre 1839, jer je napisao da je „jednu osveštenu naforu Babo sakrio i zazidao još 1839. godine, kad je odlazio iz Srbije". Ali ni pre 1859, jer se tek tada knez Mihailo vratio u Srbiju.

Zašto je to važno? Pa, uz malo matematike cela priča lako može da se dovede u pitanje, jer teško je poverovati da je baba Joka tako detaljno obavestila kneza o proročanstvima Miloša Tarabića, a da je prećutala da je on već

Kod vračare (1938)

ravno, ako se i ono nije pojavilo nekoliko decenija nakon svog „ispunjenja“...

Posle neverovatnih 300 nastavaka serije „*Jedno proročanstvo*“, strpljenje čitalaca je definitivno istrošeno. To je bilo jasno i autorima serije, pa su poslednji nastavak završili još jednim, ko zna kojim po redu, obećanjem:

Šta je, pak, ispričala baba Joka, i kakav je to bio zagonetan i važan slučaj, o kome se ovde nagovešćuje, to ćemo videti u trećem i poslednjem odeljku ove naše knjige.

Našim štovanim čitaocima. U izlaganju ove naše povesti došli smo do tačke gde nastaje opis onoga proročanstva, po kome je i nazvano ovo delo imenom „Jedno proročanstvo“.

No ovo pričanje neće biti produženo u idućem broju, već se odlazi za prvi juni o. g. [4c]

Objavljivanje trećeg dela romana „*Jedno proročanstvo*“ u početku serije nije bilo planirano, jer je 9. januara 1903. (po završetku prve knjige) rečeno da postoje samo dva dela. Sada je obećan i treći deo, ali je sticaj okolnosti hteo da on nikada ne ugleda svetlost dana, jer je u noći između 28. i 29. maja, samo tri dana pre obećanog nastavka, kraljevski par Aleksandar Obrenović - Draga Mašin ubijen u atentatu.